

**МАРТИНОВ А.Ю.,
кандидат історичних
наук**

*Інститут історії
України НАН України*

В історії двосторонніх відносин бувають символічні дати, коли настає час підведення певних підсумків їхнього розвитку та визначення пріоритетів на найближче майбутнє. 17 січня 2002 р. виповнилось десять років українсько-німецьким дипломатичним відносинам новітнього історичного періоду. Це само по собі є серйозним приводом для роздумів на тему зробленого у двосторонніх відносинах, адже взаємодія між Україною та об'єднаною Німеччиною була, є і буде важливим чинником як регіональної безпеки, так і загальноєвропейської стабільності.

На межі ХХІ століття можна констатувати, що українсько-німецьке співробітництво розвивається під суттєвим впливом не лише внутрішньополітичного становища в обох державах, а й детермінується загальними тенденціями становлення нової системи міжнародних відносин. Тим самим зв'язки між Києвом та Берліном стають важливою складовою процесу розбудови єдиної Європи.

Зупинимось на попередньому історико-політологічному аналізі здобутків ук-

**УКРАЇНСЬКО-
НІМЕЦЬКІ
ВІДНОСИНИ НА
МЕЖІ ХХІ
СТОЛІТТЯ:
ПОПЕРЕДНІ
ПІДСУМКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ**

раїнсько-німецького співробітництва за минулі десять років, подивимось на розгортання роботи по реалізації актуального порядку денного партнерства між нашими країнами, спробуємо накреслити найближчу перспективу зв'язків між двома народами.

Здобутки 90-х рр. ХХ століття

Становлення новітньої історії українсько-німецьких відносин пов'язано із радикальною перебудовою всієї колишньої біполярної системи міжнародних відносин, яка була притаманною для періоду холодної війни. Об'єднання Німеччини та розпад СРСР стали визначальними геостратегічними чинниками формування сучасної структури партнерських контактів між незалежною Україною та Федеративною Республікою.

Загалом нам здається, що періодизацію двостороннього співробітництва названих країн можна подати у відповідності до комплексу завдань, а також конкретного змісту українсько-німецьких зв'язків, що були і лишаються характерними для певних періодів. За цими критеріями можна виділити наступні три етапи сучасної історії розвитку, насамперед, політичних відносин між Україною та ФРН:

· Перший – від липня 1990 р. до червня 1993 р.

Він був пов'язаний із радикальною трансформацією суб'єктів співробітництва. З одного боку, інтенсивно відбувався процес об'єднання Німеччини, з іншого боку, Україна поступово, але неухильно здобувала реальний державний суверенітет. Не випадково саме ФРН стала першою країною серед провідних держав світу, яка відкрила в Києві своє посольство. Цей період був також особливо важливий з точки зору формування правової бази двосторонніх відносин, яка була консолідована 9 червня 1993 р. після підписання Декларації про основи відносин між Україною та Федеративною Республікою Німеччина.

· Другий період приблизно тривав з червня 1993 р. до жовтня 1998 р.

Він був пов'язаний із динамічним розвитком двосторонніх українсько-німецьких відносин, наповненням їх конкретним змістом. Водночас накопичувались проблеми, пов'язані насамперед із тогочасною економічною кризою в Україні, серйозними диспропорціями структури двосторонньої торгівлі. Умовний час закінчення цього періоду, з нашої точки зору, пов'язаний, насамперед, із внутрішньополітичними змінами в ФРН. В жовтні 1998 р. вперше в історії Німеччини до влади прийшла коаліція соціал-демократів та партії зелених, а через рік столиця була перенесена з провінційного Бонну до космополітичного мегаполісу, яким є Берлін. Це навіть дало деяким аналітикам привід говорити про народження так званої

Берлінської республіки. З нашої точки зору цю історично важливу подію слід ідентифікувати з 3 жовтня 1990 р. – датою формального закінчення складного процесу об'єднання Німеччини.

Нарешті, третій період українсько-німецького співробітництва, на нашу думку, почався на межі ХХІ століття.

Його характерними рисами є, перш за все, подальша прагматизація українсько-німецького співробітництва. Поступово на арену двосторонніх політичних відносин виходять нові суб'єкти, такі як структури громадянського суспільства, місцеві муніципальні громади та федеральні землі. Це дуже важливий симптом розвитку партнерських контактів, так би мовити не лише по вертикалі, а й по горизонталі. На цей рівень за минулі десять років вийшли ще не всі двосторонні відносини України з іншими державами.

Передумови для цього формуються за допомоги ефективної реалізації політико-правового фундаменту міждержавних відносин, обмеження впливу зовнішньої кон'юнктури на їх розвиток, та динамічного діалогу не лише між виконавчими гілками влади, а й між законодавцями, а також між різними структурами громадянського суспільства. Тим самим створюється сприятлива “аура” для двостороннього діалогу з найбільш гострих проблем. Адже навіть найскладніший шлях зможе здолати лише той, хто наполегливо йде ним, послідовно долаючи перешкоди.

Впродовж 90-х рр. ХХ ст. українсько-німецький політичний діалог інтенсивно розвивався в декількох вимірах. На найвищому політичному рівні регулярно здійснювались візити представницьких делегацій на чолі з президентом України та бундесканцлером. Наприклад, Гельмут Коль побував в Україні двічі у червні 1993 р. та у вересні 1996 р., а Президент України Леонід Кучма за перший період свого президентства перебував у Німеччині в липні 1995 р., та в 1997 р. У лютому 1998 р. у Києві та Харкові побував тодішній Президент ФРН Роман Герцог. Також суттєво важливим фактором формування теплого політичного клімату двосторонніх відносин став динамічний міжпарламентський діалог.

Депутати Верховної Ради України декількох скликань постійно створюють групи співробітництва “Україна-Німеччина”, аналогічні групи функціонують і серед депутатів німецького бундестагу. Тим самим конструктивні політичні ініціативи, спрямовані на розбудову партнерських відносин майже відразу втілювались у конкретні законопроекти, а підписані документи без зайвих бюрократичних перепон проходили процедуру ратифікації. Крім того, активний міжпарламентський діалог створює містки між громадянськими суспільствами двох країн.

Важливу роль у цьому процесі також відіграють фонди провідних німецьких політичних партій: Фонд імені Ф. Еберта (СДПН), Фонд імені К.Аденауера (ХДС), Фонд імені Г. Зайделя (Вільна демократична партія), які з початку 90-х рр. активно діють в Україні. Названі структури у тісному співробітництві зі своїми українськими контрагентами, зокрема, сприяли розгортанню демократичного політичного процесу в Україні.

Характерною особливістю українсько-німецьких політичних відносин цього часу також стало суттєве розширення кола їхніх суб'єктів. Мова йде насамперед про органи місцевої влади двох країн, різні кола політичної, економічної, наукової, культурної еліти України та Німеччини.

Подібна щільність діалогу спонукала до пошуку нових форм його координації. Свідченням виходу українсько-німецьких відносин на якісно новий рівень стало проведення у травні 1998 р. в Бонні перших українсько-німецьких міжурядових консультацій із усього кола питань як двосторонніх відносин, так і міжнародних проблем. Про ексклюзивність такого формату двостороннього діалогу свідчить той факт, що, крім України, ФРН регулярно проводить аналогічні консультації лише з Францією, Польщею та Росією. Останні дві країни також вписуються в систему подібного формату політичного діалогу України. Тим самим двосторонні відносини стають важливою складовою розбудови нової об'єднаної Європи.

Наприкінці 90-х рр. ХХ ст. в українсько-німецьких відносинах сформувався ще один стратегічно важливий канал двостороннього співробітництва. Мова йде про створений у лютому 1999 р. німецько-український форум, який був покликаний доповнити офіційний діалог між нашими країнами прямими контактами між неурядовими та громадськими організаціями. Тобто названа структура по суті повинна сприяти розвитку діалогу між структурами німецького та українського громадянських суспільств. Першим позитивним наслідком діяльності названого форуму стала активізація співпраці між українськими та німецькими органами місцевого самоврядування. Наглядним прикладом у цьому контексті є насамперед, українсько-баварське співробітництво, яке розвивається ще з початку 90-х рр. Також сформувались контакти між Дніпропетровщиною та Північною Рейн Вестфалією. У червні 1999 р. в Україні з візитом перебував прем'єр-міністр федеральної землі Баден-Вюртемберг Е. Тойфель. Водночас розвиток партнерських відносин між областями України та федеральними землями Німеччини все ще залишається слабко використовуваним потенціалом двосторонніх відносин.

З іншого боку, здобутки політичного напрямку українсько-німецького співробітництва дуже повільно підсилювались розвитком еко-

номічної складової співробітництва. Головною перешкодою у розвитку зв'язків між бізнесовими колами двох країн із самого початку 90-х рр. був різний рівень розвитку національних економічних систем. Об'єднана Німеччина має розвинуте соціальне ринкове господарство, її фактично постіндустріальне виробництво орієнтується насамперед на зовнішній ринок, а українська економіка фактично до 2000 р. переживала болісний час трансформації із командно-планової на вільну ринкову. Крім того, основний потік німецького капіталу в цей час спрямовувався на розбудову нових федеральних земель колишньої НДР, на забезпечення трансформаційних процесів, насамперед у Польщі, Чехії, Угорщині, на зміцнення німецького впливу в російській паливно-енергетичній галузі. Україна у цьому контексті опинилась на периферії безпосереднього інтересу німецького інвестиційного капіталу. Проте й менший, порівняно з іншими країнами з перехідною економікою, інтерес німецького бізнесу до України, все ж виявився значно суттєвішим за символічну присутність в Україні інших європейських партнерів.

Інституціоналізація двосторонніх економічних контактів здійснюється через канали бюро представника німецької економіки в Україні, через представництва провідних німецьких банків. Врешті в квітні 1993 р. було підписано першу угоду про співробітництво з німецьким товариством кредитування торгівлі "Гермес", чия діяльність стала одним із основних стимулів для розвитку українсько-німецьких торговельно-економічних відносин впродовж 90-х рр. XX ст. Перший великий контракт із провідним німецьким концерном "Даймлер-Бенц" було підписано лише в липні 1995 р. А у листопаді 1995 р. Верховна Рада України ратифікувала двосторонню угоду про уникнення подвійного оподаткування. Більш інтенсивно розвивалось співробітництво з провідними німецькими банками. Дойче банк, Дрезднер банк, Комерцбанк та інші відомі фінансові структури вже на початку 90-х рр. відкрили свої представництва в Україні. Це свідчило про їхній оптимістичній настрій щодо перспектив співробітництва з нашою країною.

Проте справжнім шоком для німецьких інвесторів став російський дефолт, оголошений 17 серпня 1998 р. Сила цього удару по інтересам німецького бізнесу полягала насамперед у ризику невиплати багато мільярдного російського боргу. Суттєвих збитків зазнали також спільні підприємства. Україна неймовірними зусиллями змогла уникнути оголошення дефолту за власними борговими зобов'язаннями. Хоча становище з українськими цінними паперами, розміщеними на ринку довгострокових капіталів, в тому числі і в Німеччині, було напруженим.

Загалом часткова девальвація гривні, яку на той час стимулювала не лише російська, а глобальна фінансова криза, стала однією з макроекономічних причин поступового економічного зростання в Україні впродовж 2000-2001 рр. На користь цього працювали й німецькі кредити. Вже за часів канцлерства Герхарда Шрьодера в липні 1999 р. у Києві відбулись другі українсько-німецькі міжурядові консультації, за результатом яких було прийнято рішення про створення українсько-німецького кредитного фонду з метою підтримки та стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, що має створити соціальну базу демократії.

В середині листопада 1999 р. між першим та другим турами виборів президента України відбувся українсько-німецький економічний симпозіум на тему – “Наступні 1000 днів – економічне зростання в Україні”. Німецькі економісти – радники уряду пропонували низку невідкладних дій, спрямованих на проведення радикальних ринкових реформ. Без реалізації цих заходів, як наголошувало впливовоє німецьке товариство з питань інвестицій та розвитку, ризик економічного співробітництва буде занадто високим, адже Німеччина на той час вже посіла перше місце в торгівлі з Україною серед європейських країн. За цими показниками ФРН випереджала на українському ринку лише Росія.

Німецька політична еліта, маючи досвід суспільно-політичної трансформації на Сході Німеччини, вже в 90-ті рр. позбавилась ілюзій щодо політичного – прискореного самостійного народження модерної демократії в нашій країні. Загалом німецька сторона досить реалістично оцінила рівень розвитку демократії в Україні, якщо її порівняти з високими європейськими стандартами. Зокрема, колишній голова фонду імені Ф. Еберта в Україні В. Шнайдер-Детерс у статті в науковому журналі “Східна Європа” наголошував, що президентські вибори в Україні 1999 р. пройшли за сценарієм “комуністичних методів” боротьби за демократію. А квітневий 2000 р. референдум розглядався ним як “третій тур” президентських виборів¹.

Темою обговорення двох частин німецько-українського та українсько-німецького форумів 15 грудня 1999 р. стала “Україна після виборів: політика, економіка, культура”. Учасники дискусії досить оптимістично оцінили перспективу прискорення демократичних реформ та ринкових перетворень в Україні під час другого терміну президентства Л.Кучми.

22 грудня 1999 р. прем’єр-міністром України був призначений В. Ющенко, що німецька сторона сприйняла як позитивний сигнал, який свідчить про готовність України йти курсом реформ та демократії. Під впливом цих сподівань і розвивались українсько-німецькі

відносини впродовж всього 2000 р. У січні того року під тиском конституційного референдуму нарешті була створена правоцентристська більшість у Верховній Раді України. В травні 2000 р. під час візиту в Київ міжпарламентської групи "Німеччина-Україна" делегації німецького бундестагу наголошувалось, що Німеччина є для України прикладом тісної роботи парламенту з урядом. Політична стабільність у ФРН гарантується конституційним положенням про те, що опозиція може висловити недовіру уряду, лише якщо вона спроможна сформувати нову більшість. Після квітневого 2000 р. референдуму його імплементація стала головною загрозою для збереження правоцентристської більшості у Верховній Раді України.

Водночас німецькі парламентарі висловлювали занепокоєння Ради Європи перспективою швидких змін Конституції України методом прямої демократії, тобто референдумом.

Ще однією пріоритетною темою українсько-німецького діалогу стала проблема закриття Чорнобильської АЕС. Переконатись у цьому українські депутати мали можливість під час візиту І.Плюща до ФРН в червні 2000 р. На той час партія зелених, яка є молодшим партнером соціал-демократів по правлячій коаліції, не заспокоїлась, пробивши закриття правда протягом 30 років німецьких атомних електростанцій. Німецькі зелені продовжували наполягати на аналогічному процесі в Східній Європі. У цьому контексті перспектива будови реакторів на Рівненській та Хмельницькій АЕС сприймалась ними негативно. На цьому неодноразово наголошував і лідер партії зелених міністр закордонних справ Йошка Фішер.

Після того, як Україна пообіцяла закрити ЧАЕС 15 грудня 2000 р., у Берліні за участі В.Ющенко та Г.Шрьодера відбулась міжнародна конференція країн-донорів, яка збрала 335,5 млн. євро на побудову модернізованого "Укриття" на ЧАЕС².

Ще одним плідним напрямком українсько-німецького співробітництва в політико-правовій сфері в цей час стала фахова допомога Фонду міжнародного правового співробітництва у розробці Цивільного кодексу України – стратегічного законопроекту, який визначатиме майбутнє нашої держави. У контексті двостороннього правового співробітництва мова також йде про консультативну допомогу ФРН у реформуванні системи судочинства в Україні, зокрема адміністративних судів, а також в процесі адаптації вітчизняного законодавства до європейських інтеграційних правових норм.

Місяць України в Німеччині в липні 2000 р. закінчився третіми міжурядовими консультаціями на вищому політичному рівні. В цей час обговорювались питання реформування української економіки (зокрема надання Україні в рамках законодавства ЄС статусу країни з ринковою

економікою), зовнішньої політики двох країн (в цей час Україна була непостійним членом РБ ООН, а німецькі дипломати докладали зусиль по формуванню спільної зовнішньої та оборонної політики ЄС), співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, питання екології та енергетики, військового співробітництва, а також низка проблем розвитку діалогу культур та вирішення гуманітарних питань (виплат оstarбайтерам та реституції культурних цінностей). Консультації проходили в Лейпцігу, що дало привід говорити про потребу повернення України обличчям до нових федеральних земель Німеччини, як про невикористаний потенціал двосторонніх відносин.

Фактично з початку 2000 р. після приходу до влади в Росії В.Путіна суттєво змінились параметри взаємодії в трикутнику Україна – Росія – Німеччина. Новий російський президент швидко встановив особисті дружні відносини з Г.Шрьодером. А цей суб'єктивний фактор завжди відіграє особливу роль у розвитку двосторонніх відносин. Вже в серпні 2000 р. була активізована дискусія щодо проблем транспортування російського газу до Європи територією України. У жовтні того ж року в Москві за ініціативи “Газпрому” було створено консорціум у складі, крім російського концерну, також італійської “SNAM”, французької “Gaz de France”, та німецьких “Wintershall” та “Ruhrgas”. З того часу й досі триває дискусія щодо шляхів інтегрування української газотранспортної системи в Європу.

Не менш важливим, ніж комплекс економічного та політичного співробітництва, є двосторонній діалог культур. Адже саме соціокультурні перешкоди стають серйозною перепорою на шляху розвитку єдиної Європи. Крім того, від ознайомлення з культурою певного народу залежить формування його іміджу в свідомості іншого народу, що принципово важливо для визначення сьогодишньої динаміки та перспективи двостороннього співробітництва. На цьому терені Німеччина досить багато зробила в Україні. З 1995 р. успішно діє німецький культурний центр “Гете інститут”. Натомість після днів культури України в Баварії, які відбулись ще в лютому 1993 р., наша сторона до листопада 2000 р. в силу залишкового принципу фінансування відкладала проведення масштабних днів культури України в Німеччині. Хоча без відповідної систематичної роботи говорити про адекватний реальності позитивний імідж України, в тому числі і в ФРН, просто неможливо.

Треба визнати, що пересічно поінформований німець знає про Україну дуже мало, до того ж переважно негативну інформацію, яку він отримує з неукраїнських джерел. У плані зміни становища на краще ліпше поставлена робота в Баварії, яка є справжнім мотором дружби двох країн не лише на державному рівні, а й у сфері народної дипломатії. Зо-

крема, в рамках українсько-баварської комісії пропагуються знання про Україну, її досягнення в сфері культури, літератури, науково-технічних досліджень. У жовтні 2000 р. в Мюнхені в рамках програми ТРАНС-ФОРМ було відкрито Академію української преси.

Взагалі проблема свободи слова в Україні з часу початку “касетного скандалу” 28 листопада 2000 р. стала однією з найбільш контраверсійних не лише в українсько-німецьких двосторонніх відносинах. Ця масштабна акція “чорного піару” дискредитувала імідж України на тривалий час. На цьому фоні суттєво уповільнився українсько-німецький політичний діалог. Ще більшу невизначеність до нього була внесена відставкою в травні 2001 р. уряду В. Ющенко, хоча його наступник у кріслі голови Кабінету міністрів А. Кінах був знайомий німецькій стороні ще з часів його головування в Українському союзі промисловців та підприємців.

За цих обставин містком до активізації двосторонніх політичних контактів став міжпарламентський діалог.

Актуальний порядок денний

На межі ХХІ століття новий порядок денний українсько-німецьких відносин визначається як невіршеними питаннями, які лишилися у спадок від першого десятиріччя розбудови двосторонніх відносин, так і новими викликами, пов'язаними з процесом глобалізації та адаптації України до сучасних реалій нової системи міжнародних відносин.

Впродовж першої половини 2001 р. негативним чинником двосторонніх відносин залишався “касетний скандал”. Водночас латентна внутрішньополітична криза в Україні, яка стала проявом започаткування досить тривалого періоду відновлення механізмів соціального контролю та суспільної стабілізації після періоду часто не досить системних та непослідовних реформ, не могла стати приводом для її ізоляції від європейських справ та розвитку загалом конструктивного політичного діалогу.

На початку червня 2001 р. Голова Верховної Ради України І.Плющ побував із другим за два роки візитом у Німеччині. Під час переговорів, зокрема, було констатовано, що не завжди послідовна робота з наповнення змістом вже наявних домовленостей досить часто призводить до низької ефективності насамперед економічної складової українсько-німецького співробітництва. Німецька сторона вже традиційно наголошувала, що “європейські двері для України відкриті, але від України залежить наскільки широко вони будуть відкриті”³.

При цьому Україна ще мала визначитись, чи йти їй до об'єднаної Європи разом із Росією. Німецькі аналітики знову заговорили про тра-

диційну політику врахування насамперед інтересів Москви, при чому, як з боку Києва, так і Берліна. Адже поживлення німецько-російських та українсько-російських відносин пов'язане з ім'ям президента В.Путіна, який розглядає ці напрямки зовнішньополітичної активності Росії як складові процесу відновлення її впливу в сучасній системі міжнародних відносин. При цьому важко підрахувати, Л.Кучма чи Г.Шрьодер частіше зустрічаються з В.Путіним. Треба зазначити, що Росія реалістично не ставить собі за мету членство в ЄС, однак інтенсивно розбудовує відносини з Європейським Союзом. Тому оптимісти вважають, що Україна й Росія, йдучи до ЄС різними темпами та шляхами, обов'язково там зустрінуться. Але скільки часу для цього знадобиться покаже лише майбутнє. Поки що в українській політичній еліті переважає думка, що співробітництво з Росією є необхідним компонентом європейської інтеграційної стратегії України.

Напередодні десятої річниці незалежності України міністри закордонних справ країн "Веймарського трикутника" – Польщі, ФРН та Франції виступили зі спільною заявою, в якій наголосили, що "завдяки спільним зусиллям розширення ЄС приведе до посилення співробітництва з Україною"⁴. Важливою формою цього процесу безумовно стане активізація насамперед двостороннього співробітництва.

Тим часом у червні 2001 р. в Мюнхені відбулось шосте засідання постійної українсько-баварської комісії зі співробітництва. Це стало потужним імпульсом до активізації всіх напрямків українсько-німецької взаємодії взагалі.

В літопис українсько-німецьких відносин в галузі культури та вирішення гуманітарних проблем 2001 р. увійде декількома символічними подіями. По-перше, 6 серпня 2001 р. розпочались виплати з Німецького федерального фонду "Пам'ять, відповідальність і майбутнє" громадянам України – жертвам нацизму. По-друге, символом можливості цивілізованого вирішення складних питань реституції культурних цінностей стало повернення українською стороною до Німеччини так званого "Архіву Баха", тобто колекції берлінської Співочої академії. При цьому знайдені в цьому фонді твори Д.Бортнянського та М.Березовського залишились в Україні. Водночас в знак вдячності за збереження протягом багатьох років надзвичайно важливих для німецької культури документів "Архіву Баха" Німеччина передала 220 тис. марок для реставрації внутрішнього оздоблення Успенського собору Києво-Печерської лаври⁵.

Ще одним позитивним прикладом стала діяльність двох частин Німецько-українського та Українсько-німецького форумів, яка реанімувала рух міст побратимів двох країн. Активізувались контакти між Києвом та Мюнхеном, Києвом та Берліном, Києвом та

Лейпцігом, Каневом та Ферзенем, Ужгородом та Дармштадтом, Харковом та Нюрнбергом, Одесою та Регенсбургом, Черніговом та Меммінгенем, Баришівкою та Пуллахом, Вишгородом та Айсхнау, а також між адміністративними одиницями, такими як Буковина та Швабія, Закарпаття та Верхня Франконія⁶.

Важливою подією українсько-німецьких відносин мали стати початково призначені на 18 вересня 2001 р. у Криму четверті міжурядові консультації. Але дипломатичний графік порушив теракт у США, який відбувся 11 вересня 2001 р., тому за обопільною згодою ця важлива подія двосторонніх відносин була перенесена, як незабаром з'ясувалось на 6 грудня 2001 р.

До того часу Г.Шрьодер був зайнятий визначенням місця Німеччини в глобальній антитерористичній коаліції. Зокрема, він поставив на карту свою політичну кар'єру, коли намагався переконати партнерів по коаліції із партії зелених у необхідності участі сил бундесверу у військовій операції у рамках глобальної війни проти міжнародного тероризму. 16 листопада 2001 р. бундесканцлер із цього питання у бундестазі витримав голосування з вотуму довіри⁷. Наприкінці листопада 2001 р. на нюрнберзькому з'їзді Г.Шрьодер був переобраний на посаду голови партії, що дало йому можливість консолидувати владу напередодні передвиборчих баталій у ФРН, адже у вересні 2002 р. мають відбутись чергові вибори бундестагу. При чому, на нашу думку, шанси збереження при владі червоно-зеленої коаліції є досить високими, звичайно за умов, якщо євро стимулює зростання німецької економіки, а рівень безробіття залишиться стабільним, водночас сили бундесверу на Балканах та в форматі антитерористичної операції не зазнають значних втрат. Адже правоцентристська опозиція в ФРН, яка все ще послаблена наслідками скандалу навколо фінансування ХДС за часів Г.Коля, (про це також свідчить обрання консервативного лідера ХСС Едмунда Штойбера кандидатом на посаду канцлера) за максимально сприятливих умов для СДПН навряд чи буде спроможна на перемогу.

До речі, на запрошення виконкому СДПН на нюрнберзькому з'їзді партії (в листопаді 2001 р.) були присутні представники СДПУ (о) та об'єднання "Наша Україна". Тим самим правляча в ФРН партія продемонструвала бажання шукати порозуміння з українськими демократичними силами, сподіваючись на їхню перемогу в березні 2002 р. на виборах до Верховної Ради України.

Під знаком підготовки до цієї важливої політичної події 6 грудня 2001 р. відбувався візит в Україну канцлера Г.Шрьодера. За останній рік це був перший візит західного політика такого рівня до Києва.

Загалом на четвертих українсько-німецьких міжурядових консультаціях відбулись переговори у восьми секціях за основними напрям-

ками співробітництва. На нашу думку подібний формат є зразковим для розбудови двосторонніх відносин України з іншими стратегічними партнерами – Росією, США, Польщею.

Подібна модель консультацій стає основним інструментом регулювання двосторонніх українсько-німецьких відносин. Були обговорені проблеми боротьби з міжнародним тероризмом, зміцнення стабільності в Україні напередодні парламентських виборів, значна увага була приділена відносинам України з ЄС та НАТО. Зокрема, українська сторона наголосила на важливості допомоги Німеччини в реалізації Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС від червня 1994 р., яка має за кінцеву мету набуття статусу асоційованого члена в Європейському Союзі. Перспектива України в ЄС після цього, як переконливо доводить досвід асоційованого члена ЄС – Туреччини, ще тривалий час може бути невизначеною.

До найвагоміших результатів візиту слід віднести підписання угоди про реструктуризацію на 12 років частини боргу (245 млн. дол.) України Німеччині в рамках угоди з Паризьким клубом кредиторів. Це створює умови для відновлення страхування “Гермесом” ризиків німецьких підприємців в Україні. Також з порядку денного фактично була усунена проблема німецького фінансування добудови реакторів Хмельницької та Рівненської АЕС, оскільки кредит на це врешті вирішила виділити Росія. Крім того, сторони підписали спільні заяви про підтримку заходів для підготовки українських управлінських кадрів у Німеччині та спільну заяву про співробітництво органів юстиції. Також ФРН виділила 300 тис. марок на зміцнення західного кордону України з метою створення перешкод нелегальним емігрантам та криміналу.

Отже, новий порядок денний українсько-німецьких відносин виходить за рамки суто двостороннього співробітництва та охоплює проблеми адаптації України до новітніх тенденцій у розвитку європейського інтеграційного процесу, вирішення проблем глобалізації та формування нової системи міжнародних відносин. Врешті весь комплекс цих проблем визначає найближчі пріоритети двостороннього співробітництва.

Завдання на перспективу

Взагалі названі завдання можна умовно поділити на декілька груп, пов'язаних із вирішенням як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних проблем. До першої групи слід віднести процес подальшого зміцнення української економіки та політичної системи як об'єктивних передумов для інтенсивного розвитку двосторонніх відносин України з іншими країнами взагалі, та Німеччиною

зокрема. У цьому контексті особливе значення має проведення виборів до Верховної Ради України 31 березня 2002 р. за європейськими стандартами демократії та формування стабільної більшості в парламенті. Врешті це може змінити на краще імідж України в Європі та світі. Тоді можна буде вести мову й про забезпечення надання Україні повного статусу країни з ринковою економікою в рамках антидемпінгового законодавства Європейського Союзу, що буде важливим кроком на шляху до Всесвітньої Торговельної Організації.

До комплексу внутрішньополітичних проблем слід також віднести поки що далеку мету досягнення європейського рівня розвитку національної економіки. Провідні німецькі дослідники наголошують, що в Україні прибутки 10% найбагатших перевищують прибутки найбідніших у 15 разів, що є ознакою не європейської держави, а країн, що розвиваються⁸. Поряд із низкою соціально-економічних проблем Україну переслідують демографічні, екологічні та політичні випробування. Жодний стратегічний партнер ці питання за Україну вирішувати не буде. Інша справа, аби вони в умовах жорстких імперативів глобалізації надавали Україні люфт часу з метою концентрації різноманітних ресурсів для так би мовити “самодопомоги”.

Критичним у плані набуття Україною асоційованого членства в ЄС стане 2004 р., коли вибігає термін дії Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, а з іншого боку, закінчиться європейська конференція, яка має за мету забезпечити вступ близько 12 країн кандидатів до Європейського Союзу. Якщо до того часу проблема з набуттям Україною статусу принаймні асоційованого члена ЄС не буде вирішена, то стати на шлях, що веде до Євросоюзу буде ще важче.

Проте становище України як важливої ланки зв'язків між Європою та Росією унеможливає її виключення з актуальних міжнародних процесів, включно з вирішенням складних військово-політичних питань у рамках формування спільної європейської зовнішньої та оборонної політики.

13 грудня 2001 р. президент США Дж. Буш оголосив про початок відліку шестимісячного періоду виходу Сполучених Штатів із Договору щодо обмеження систем протиракетної оборони від 1972 р. За деякими розрахунками ракети, які США мають намір збивати на злеті у разі їхнього запуску, наприклад, близькосхідними країнами ізгоями падатимуть на Європу. Це актуалізуватиме потребу створення європейської системи протиракетної оборони. Підключення України та Росії до системи протиракетної оборони Європи може бути одним із американських “пряників” в процесі переговорів щодо гло-

бальної безпеки. Також важливою виглядає участь певних українських та російських військових підрозділів в майбутніх європейських силах швидкого реагування, які мають бути створеними до 2003 р. Такий позитивний досвід вже є. На початку 2002 р. українські та російські транспортні літаки були зафрахтовані німецькою стороною для передислокації контингенту бундесверу та гуманітарних вантажів до Кабулу.

Але розв'язання вище названих глобальних, регіональних, двосторонніх та інших проблем буде можливим лише тоді, коли головним пріоритетом України стане насамперед ефективна внутрішня політика, як передумова забезпечення вирішення більшості міжнародних проблем у національних інтересах.

ПОСИЛАННЯ

- ¹ Winfried Schneider-Deters. Präsident Kutschma wiedergewählt. Neubeginn in der Ukraine // Osteuropa – 2000. – №4 – S.364.
- ² Факты. – 2000. – 6 июля.
- ³ Голос України. – 2001. – 2 червня.
- ⁴ День. – 2001. – 22 серпня.
- ⁵ Голос України. – 2001. – 14 лютого.
- ⁶ Урядовий кур'єр. – 2001. – 28 серпня.
- ⁷ Der Spiegel. – 2001. – №46 – S. 26.
- ⁸ Verena Fritz. Zwischen Reformen und Oligarhisierung. Zur Wirtschaftsentwicklung in der Ukraine // Osteuropa. – 2001. – №9. – S.1034.

Надійшла до редакції 14.02.2002